**Laimutė Valatkienė**

**Kumpikų kaimo senkapis**

1993 metų pavasarį Kumpikų, Telšių raj., Degaičių apyl., kaime (prie Janapolės), ariamame lauke aptiktas iki šiol nežinomas kapinynas. Jis yra apie 2 km į Š nuo Degaičių naujosios gyvenvietės, apie O,8 km į Š nuo kelio Kretinga-Šiauliai, ties sankryža į Degaičius, už Janapolės palivarko. Senkapis neaukštoje kalvelėje ir šlaituose, apima apie 65x73 m. Jo ŠV pusėje yra bebaigiančios užakti pelkės pėdsakai.

Ariamoje senkapio teritorijoje rasta antkaklė vytu lankeliu, plokšteliniais galais, plokštinė išgaubtu viduriu segė, žiedas rombo pavidalo viršumi užkeistais galais, keramikos šukė, puošta banguotu ornamentu. Aptikta žmonių kaulų dalių.

Šie radiniai analogiški Kuršų senkapio radiniams ir datuotini XIV a. pabaiga - XV amžiumi.

**Algirdas Varnas**

**Masteikių kapinyno 1993 metų tyrimai**

Paminklas yra apie 15 km į R nuo Kauno, Neries dešiniame krante, kelio Kaunas -Žeimiai P pusėje. Kitapus upės, už 1 km į PR, matosi Karmėlava.

Kapinynui parinkta vieta apie 2OO m į Š nuo upės, pirmos viršsalpinės terasos lygumoje. Už 1OO m į V teka Marilės upelis, netoliese įtekantis į Nerį. Kapinyno R dalyje yra veikiančios ka-

pinės, o Š pakraščiu nutiestas asfaltuotas kelias. Kitoje jo pusėje, už 300 m, kyla aukštas Neries antros terasos šlaitas.

Šlaito viršuje, ties kapinynu, yra Lepšiškių piliakalnis (dar vadinamas Batarėja, Batareika). Nuo jo 1 km į R, taip pat ant šlaito viršaus yra Šančių piliakalnis, kitaip vadinamas Kepeliušu arba Pikelnia. Žinomas ir dar vienas Šančių kaimo piliakalnis - arčiau upės esanti kalva, vadinama "Okopu" arba "Šancais". Nuo kapinyno 150 m į V, jau kitapus minėto upeliuko nedidelėje pakilumėlėje yra senovės gyvenvietė. O nuo kapinyno 0,5 km į PR yra senkapiai - tikriausiai XVIII-XIX a. kaimo kapinės. Nei vienas iš šių paminklų iki šiol netyrinėtas, todėl ir jų chronologija neaiški.

1993 m. LII ekspedicija, aktyviai talkinant VDKM Archeologijos skyriaus bendradarbėms, atliko žvalgomus kasinėjimus Masteikių kapinyne. Įvairiose jo vietose (daugiausia Š dalyje, prie keliuko į kapines) ištirta 272 kv. m. Aptikta 8 degintiniai kapai, datuojami VIII-IX a., 6 griautiniai žirgų kapai, datuojami XIII-XIV a. bei 39 XV-XVII a. griautiniai žmonių kapai. Be to, atidengta XII-XIV a. mirusiųjų deginimo laužavietės dalis. Surinkta per 400 radinių.

Taip pat buvo atlikti žvalgomieji kasinėjimai plote į V nuo kapinyno iki upelio, t. y. kairiame jo krante, tarp kelio ir santakos su Nerimi. Kultūrinio sluoksnio čia nerasta.

Degintiniai kapai atidengti 0,5-1 m gylyje. Duobutės stačiakampės užapvalintais kampais, 70x40 cm ir pan. dydžio, įvairiai orientuotos. Jos 10-30 cm gylio, dugno link siaurėjančios, lygiais arba išgaubtais dugnais, pripildytos pilkos smėlingos žemės. Kauliukai bei įkapės švariai išrinktos iš laužavietės ir supiltos 10-15 cm storio kompaktiškoje krūvelėje duobutės dugne, plotelyje, dažniausiai neužimančiame visos duobutės.

Kapuose įkapių rasta nedaug, ir tai vien apdegę žalvariniai papuošalai, dažniausiai tik jų didesni fragmentai. Rasta vytinės antkaklės kūginiais galais dalys, didelių lankinių žieduotųjų bei skliautakojų segių fragmentų, storagalė apyrankė šešiakampio skersinio pjūvio galais, įvijinis žiedas platesne vidurine įvija, įvairių įvijų, grandinėlių, dvigubų skardinių pakabučių bei kitokių papuošalų fragmentų. Didžioji dalis dirbinių papuošta geometriniu ornamentu.

Žirgų kapai atidengti 1-1,5 m gylyje. Duobės stačiakampės užapvalintais kampais, apytikriai 2x1 m dydžio, dugno link siaurėjančios, lygiais dugnais, pripildytos šviesiai pilkos smėlingos žemės. Kai kurių duobių dugnai galvūgalio link nuolaidėja apie 30 cm. Žirgai dažniausiai guldyti ant pilvų, po savimi pariestomis kojomis, orientuoti į Š arba ŠV.

Žirgai laidoti su gausesne ar menkesne apranga, todėl prie griaučių rasta odinių kamanų, papuoštų žalvariniais bei pasidabruotais apkalais ar odinėmis juostelėmis fragmentų, sagtelių, įvairių žąslų su grandimis ar skersinukais galuose, gintaro karolių, žalvarinių įvijų bei įvijinių skardelių, apyuodegių, geležinių skambalų, balno kilpų ir kitokių aprangos daiktų. Kape Nr. 55 žirgui ant galvos buvo užmautas maišas. Žirgų apranga buvusi puošni. Tai liudija ir rasti atsitiktinai skaitlingi pasidabruotų žirgo aprangos daiktų fragmentai.

Atskirai reikia paminėti radinį iš žirgo kapo Nr. 5. Tai apie 1 m ilgio ir 1,5 cm pločio odinis dirželis su žalvarine sagtele viename gale. Diržo išorinė pusė ties viduriu puošta žalvarinių grybo formos apkaliukų eilute. Jo vidurinėje dalyje kniedėmis pritvirtintas žalvarinis, trumpomis tik truputį lenktomis ienelėmis pentinas su plonu, smailiu kūgio formos 1,5 cm ilgio spygliu. Dirželis rastas prie žirgo snukio, susuktas į ritinėlį.

Griautinių kapų duobių kontūrai išryškėjo O,4-O,5 m gylyje. Duobės stačiakampio pavidalo, 2xO,6 m ir pan. dydžio (vaikų kapų duobės atitinkamai mažesnės). Sanpilai -pilka smėlinga žemė. Kai kuriose duobėse pastebėta truputis pavienių smulkių anglių. Griaučiai dažniausiai labai blogai išsilaikę, atidengti O,8-1,5 m gylyje. Dalis mirusiųjų laidoti lentiniuose karstuose.

Mirusieji guldyti aukštielninki, ištiestomis kojomis, galvomis orientuoti į V arba artima jiems kryptimi (kitaip orientuota buvo tik keletas kapų). Rankos įvairiai sudėtos juosmens ar dubens srityje. Laidota labai tankiai ir didelė kapų dalis apardyta vėlesnių laidojimų. Gal todėl kai kurių kapų sanpiluose rasta pavienių dirbinių bei jų fragmentų. Visi geležiniai dirbiniai labai blogai išlikę.

Masteikių kapinyno griautiniai kapai tiek įkapėmis, tiek ir jų dėjimo tvarka neišsiskiria iš kitų to meto Centrinės Lietuvos kapinynų. Pusėje kapų įkapių visai nerasta arba rasta vos po vieną kitą daiktelį.

Moterų kapuose daugiau randama papuošalų - žalvarinių auskarų, žiedų, apskritų plokštinių išgaubtu viduriu segių, kartais viena kita lietinė kiaurarašte ar nedidelė pasaginė segė. Kai kuriuose kapuose rasta ir darbo įrankių - verpstukas, yla ar adatinė. Keletas kapų išsiskyrė didesniu įkapių kiekiu ar rečiau aptinkamomis įkapėmis, kaip antai: kape Nr. 29, be įprastų daiktų, rastos dvi puošnios sagutės, kurių viena paauksuota. Kape Nr. 35 buvo įdėtas kaustytas žvėries nagas bei 12 sidabrinių monetėlių. Retesnis yra radinys, aptiktas kape Nr. 19. Tai kaklo apvara, sudaryta iš nedidelių žalvarinių žvangučių bei trapecijos formos skardelių(17 pav.). Moters kape Nr. 12 rastas sidabrinis(?) masyvus žiedas šešiakampe viršutine dalimi, puošta filigraniniu siūliuku bei sidabriniais spurgeliais. Visas jo paviršius paauksuotas(18

pav.). Tai bene pirmas toks radinys Lietuvoje, deja, rastas visiškai suardytame kape. Jame dar aptiktas cilindro formos akmeninis verpstukas. Panašus žiedas žinomas iš Skrebinų, Jonavos raj., kapinyno turtingo moters kapo Nr. 134.

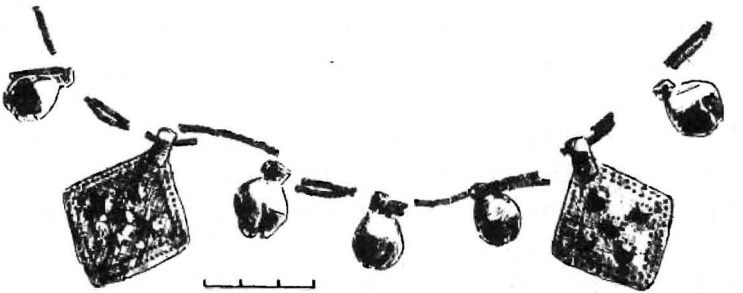

17 pav. Masteikių kapinynas, moters kapas Nr. 19. Kaklo apvara

Vyrų kapuose įkapių mažiau. Be dažniausiai aptinkamų skiltuvo bei titnago, juose dar kartais randamas įtveriamasis arba įmovinis ietigalis ar pentinis plačiaašmenis kirvis. Kape Nr. 34, be kitų įkapių, rastas 56 cm ilgio vienašmenis kovos peilis.

Tiek vyrų, tiek ir moterų kapuose randami įtveriamieji (rečiau kriauniniai) peiliai, diržų sagtys, kapšeliai-dalmonai, monetos bei puodai. Pastarieji dažniausiai aptinkami kojų srityje. Kai kurių jų viduje rasta smulkių angliukų. Monetų keturiuose kapuose rasta po 1, o viename kape - 12. Visos jos - lietuviški sidabriniai pinigėliai, kurių averse pavaizduotas ietigalis su kryžiumi, o reverse - stiebų vartai.

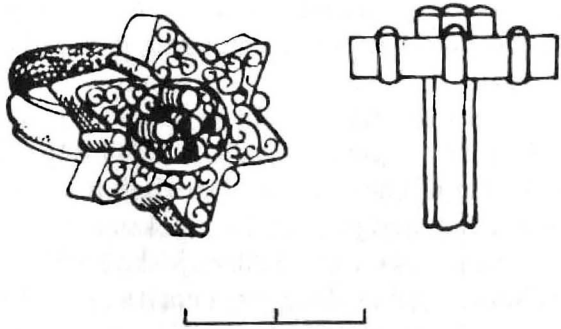

18 pav. Masteikių kapinynas. Paauksuotas žiedas iš kapo Nr. 12

Atskirai paminėtinas radinys, aptiktas 6Ox6O cm dydžio ir 1,2 m gylio duobėje. Ji lygiais stačiais kraštais, lygiu dugnu, pripildyta pilkos smėlingos žemės. Ant dugno buvusi padėta 5Ox5Ox2O(?)

cm dydžio stačiakampė tošinė dėžutė, kurios beliko tik O,3 cm pločio ruoželis. Jos viduje, ant dugno, išliko tamsios organinės medžiagos pėdsakai bei masyvi žalvarinė apyrankė gyvuliniais galais. Įvairiose sanpilo vietose atsitinktinai rasti trys įtveriamieji peiliukai, dviejų galąstuvėlių fragmentai, deformuota žalvarinė įvijėlė, vielos gabaliukas, aptrupėjęs žvangutis bei dviašmenio kalavijo smaigalio 1O cm ilgio nuolauža. Sunku pasakyti, ar šie daiktai atsitiktinai pateko į sanpilą, ar jie buvo įmesti užkasant dėžutę. Taip pat neaišku, kokiu tikslu ji čia buvo užkasta. Greičiausiai tai auka arba kenotafas.

Tyrimų metu atidengtas laužavietės Š(?) pakraštys - apie 10x3 m dydžio plotas, kur buvo deginami mirusieji. Laužavietė iš dalies dengia ankstyvesnius degintinius kapus, o vėlesni griautiniai kapai kerta laužavietės sluoksnį. Žirgų kapai prasideda už 5 m į V nuo laužavietės.

Laužavietės sluoksnį sudaro beveik juoda nuo smulkių degėsių žemė ir gana daug be aiškesnės tvarkos išsidėsčiusių įvairaus dydžio akmenų. Jie tarpais sudaro ištisą grindinį ar krūsnį. Žemės paviršius po laužaviete nelygus, todėl ir sluoksnis vienur yra apie 3O cm storio, o kitur - per 1 m. Sluoksnyje, be pavienių smulkių degintinių kauliukų, aptikta daug pavienių radinių, kurie maždaug vienodai pasiskirstę visame sluoksnyje. Didžiąją jų dalį sudaro apdegusių žalvarinių papuošalų dalelės, nors rasta ir darbo įrankių bei ginklų fragmentų. Rasta keletas ir sidabrinių dirbinių gabaliukų. Atkreipia dėmesį tai, kad didžioji dalis radinių gausiai papuošta įvairiais geometriniais ornamentais. Remiantis radiniais, laužavietę reikėtų skirti XII-XIV a.

1993 m. ekspedicijoje nepavyko aptikti šioje laužavietėje sudegintų mirusiųjų kapų. Tikėsimės jų kitais metais.